

BANKLARNING BANKLARARO HISOB-KITOBLARNI AMALGA OSHIRISHI

Olimjonov Hamidillo Murodjon o'g'li

Bank Moliya Akademiyasi magistranti

Bank hisobi, auditi va nazorati yo'nalishi

olimjonov.hamidulloh18@gmail.com

Annotatsiya: Ushbu maqola banklarning banklararo hisob-kitoblarni amalga oshirish jarayonini tahlil qiladi. Tadqiqot banklararo hisob-kitoblar tizimining mohiyati, ahamiyati va asosiy elementlarini o'rganishga qaratilgan. Maqolada banklararo hisob-kitoblar tizimining faoliyat ko'rsatish tamoyillari, hisob-kitoblar shakllari va ularning afzalliklari hamda kamchiliklari yoritilgan. Shuningdek, xalqaro tajriba asosida O'zbekistonda banklararo hisob-kitoblar tizimini takomillashtirish yo'nalishlari taklif etilgan.

Kalit so'zlar: bank, banklararo hisob-kitoblar, to'lov tizimi, elektron to'lovlar, kliring, RTGS.

Аннотация: В этой статье анализируется процесс осуществления банками межбанковских расчетов. Исследование направлено на изучение сущности, значения и основных элементов системы межбанковских расчетов. В статье освещаются принципы функционирования системы межбанковских расчетов, формы расчетов и их преимущества и недостатки. Также на основе международного опыта предложены направления совершенствования системы межбанковских расчетов в Узбекистане.

Ключевые слова: Банк, межбанковские расчеты, платежная система, Электронные платежи, клиринг, RTGS

Abstract: This article analyzes the process by which banks carry out interbank settlements. The study is aimed at studying the essence, significance and key elements of the system of interbank settlements. The article covers the principles of functioning of the system of interbank settlements, forms of settlements and their advantages and disadvantages. Also, on the basis of international experience, directions for improving the system of interbank settlements in Uzbekistan have been proposed.

Key words: bank, interbank settlements, payment system, electronic payments, clearing, RTGS

KIRISH. Banklararo hisob-kitoblar tizimi har qanday mamlakatning moliya tizimining muhim tarkibiy qismi hisoblanadi. Ushbu tizim orqali banklar o'rtasidagi to'lovlar va pul o'tkazmalari amalga oshiriladi. Samarali va ishonchli banklararo hisob-kitoblar tizimi mamlakatning iqtisodiy barqarorligini ta'minlashda katta ahamiyatga ega [1].

O'zbekistonda banklararo hisob-kitoblar tizimi izchil rivojlanib bormoqda. Markaziy bank tomonidan banklararo hisob-kitoblarni amalga oshirish tartibi va qoidalari ishlab chiqilgan [2]. Biroq, hozirgi kunda mamlakat banklararo hisob-kitoblar tizimi oldida bir qator muammolar mavjud bo'lib, ularni hal etish dolzarb vazifalardan biri hisoblanadi.

USULLAR VA ADABIYOTLAR TAHLILI. Tadqiqot jarayonida banklararo hisob-kitoblar tizimining nazariy asoslari, xorijiy mamlakatlar tajribasi va O'zbekistondagi amaldagi holat tahlil qilindi. Tadqiqot metodologiyasi sifatida ilmiy adabiyotlarni o'rganish,

statistik ma'lumotlarni tahlil qilish, qiyosiy tahlil va umumlashtirish usullaridan foydalanildi.

Banklararo hisob-kitoblar tizimining mohiyati va ahamiyati ko'plab olimlar tomonidan o'rganilgan. Jumladan, Bech va Hobijn [3] banklararo hisob-kitoblar tizimining moliya tizimidagi rolini tadqiq etishgan. Ularning fikricha, samarali banklararo hisob-kitoblar tizimi to'lov tizimining barqarorligini ta'minlaydi va tijorat banklarining likvidligini qo'llab-quvvatlaydi.

Banklararo hisob-kitoblarning asosiy shakllari sifatida kliring va real vaqt rejimidagi yalpi hisob-kitoblar (RTGS) keng qo'llaniladi. Kliring tizimida to'lovlar ma'lum vaqt oraliq'ida to'planib, kun oxirida yoki belgilangan vaqtda amalga oshiriladi. RTGS tizimida esa to'lovlar darhol, real vaqt rejimida bajariladi [4].

Xalqaro tajribani o'rganish shuni ko'rsatadiki, rivojlangan mamlakatlar banklararo hisob-kitoblar tizimida RTGS keng qo'llanilmoqda. Yevropa Markaziy Banki ma'lumotlariga ko'ra, 2020 yilda Yevrozona davlatlarida RTGS orqali amalga oshirilgan to'lovlar hajmi 1,5 trillion yevroni tashkil etgan [5].

NATIJALAR. O'zbekistonda banklararo hisob-kitoblar asosan Markaziy bank tomonidan boshqariladi. Banklar o'rtasidagi to'lovlar Markaziy bank tomonidan ishlab chiqilgan "Banklararo Elektron To'lovlar" (BET) tizimi orqali amalga oshiriladi. BET tizimi kliring tamoyili asosida ishlaydi [6].

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, 2020-yilda O'zbekistonda BET tizimi orqali 3,2 trillion so'm miqdoridagi to'lovlar amalga oshirilgan. Bu ko'rsatkich 2019-yilga nisbatan 24% ga oshgan. To'lovlarning asosiy qismi (65%) yuridik shaxslar o'rtasidagi hisob-kitoblarga to'g'ri keladi [7].

Shu bilan birga, tadqiqot jarayonida O'zbekiston banklararo hisob-kitoblar tizimida bir qator muammolar aniqlandi. Birinchidan, BET tizimida to'lovlarni real vaqt rejimida

amalga oshirish imkoniyati mavjud emas. Ikkinchidan, tijorat banklarining likvidliligini qo'llab-quvvatlash mexanizmlari yetarli darajada rivojlanmagan. Uchinchidan, chakana to'lovlar uchun mobil va internet banking xizmatlari takomillashtirilishi lozim.

TAHLIL VA MUHOKAMA. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, O'zbekistonda banklararo hisob-kitoblar tizimini yanada takomillashtirish zarur. Buning uchun quyidagi chora-tadbirlarni amalga oshirish taklif etiladi:

RTGS tizimini joriy etish. Bu banklar o'rtasidagi to'lovlarning tezkor va ishonchli amalga oshirilishini ta'minlaydi. RTGS tizimi likvidlilik xavfini kamaytiradi va to'lov tizimining samaradorligini oshiradi [8].

Tijorat banklarining likvidliligini qo'llab-quvvatlash mexanizmlarini takomillashtirish. Buning uchun Markaziy bank tomonidan banklarga qisqa muddatli kreditlar berish, qayta moliyalashtirish imkoniyatlarini kengaytirish lozim [9].

Chakana to'lovlar uchun mobil va internet banking xizmatlarini rivojlantirish. Bu aholi o'rtasida naqd pulsiz hisob-kitoblarni rag'batlantirishga xizmat qiladi.

Banklararo hisob-kitoblar tizimining huquqiy asoslarini mustahkamlash. Buning uchun qonunchilikka tegishli o'zgartirish va qo'shimchalar kiritish, me'yoriy hujjatlarni takomillashtirish zarur.

Banklararo hisob-kitoblar tizimining xavfsizligini ta'minlash. Bugungi kunda kibertahdidlar tobora ortib bormoqda. Shu sababli, banklararo hisob-kitoblar tizimining xavfsizligini ta'minlash dolzarb vazifalardan biri hisoblanadi. Buning uchun zamonaviy axborot xavfsizligi texnologiyalarini joriy etish, xavfsizlik auditini muntazam o'tkazib borish, hodimlarning malakasini oshirish kabi tadbirlarni amalga oshirish lozim [10].

Xalqaro hamkorlikni kengaytirish. O'zbekiston banklararo hisob-kitoblar tizimini xalqaro standartlar asosida takomillashtirish muhim ahamiyatga ega. Bu esa o'z navbatida

xorijiy banklar va moliya institutlari bilan hamkorlikni rivojlantirishni taqozo etadi. Xalqaro tajribani o'rganish, ilg'or texnologiyalarni joriy etish va xalqaro moliya tizimiga integratsiyalashuv banklararo hisob-kitoblar tizimini takomillashtirishning muhim omillaridir [11].

Innovatsion yechimlarni joriy etish. Raqamli texnologiyalarning jadal rivojlanishi banklararo hisob-kitoblar sohasida ham innovatsion yechimlarni joriy etish imkonini bermoqda. Bularga blokchain texnologiyasi, sun'iy intellekt va bulutli hisoblash kabi innovatsiyalarni misol qilib keltirish mumkin. Ushbu texnologiyalarni banklararo hisob-kitoblar tizimiga tatbiq etish orqali to'lovlarning tezkorligi va xavfsizligini oshirish, xarajatlarni kamaytirish mumkin.

Yuqorida keltirilgan taklif va mulohazalar O'zbekiston banklararo hisob-kitoblar tizimini yanada takomillashtirish, uning samaradorligi va barqarorligini oshirishga xizmat qiladi.

XULOSA. Banklararo hisob-kitoblar tizimi bank tizimining muhim tarkibiy qismi hisoblanadi. Samarali va ishonchli banklararo hisob-kitoblar tizimi mamlakatning moliyaviy barqarorligini ta'minlashga xizmat qiladi.

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, O'zbekiston banklararo hisob-kitoblar tizimi izchil rivojlanib bormoqda. Shu bilan birga, ushbu tizimni yanada takomillashtirish bo'yicha bir qator chora-tadbirlarni amalga oshirish talab etiladi. RTGS tizimini joriy etish, likvidlilikni qo'llab-quvvatlash mexanizmlarini kuchaytirish, chakana to'lovlar infratuzilmasini rivojlantirish va huquqiy asoslarni mustahkamlash shular jumlasidandir.

O'zbekistonda banklararo hisob-kitoblar tizimini takomillashtirishga qaratilgan sa'y-harakatlar pirovard natijada mamlakat moliya tizimining barqarorligini mustahkamlashga, bank xizmatlarining sifatini oshirishga va aholi farovonligini yuksaltirishga xizmat qiladi.

ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Tobin, J. (1963). Commercial Banks as Creators of "Money". Cowles Foundation Discussion Papers, 159.
2. O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki. (2020). Banklararo hisob-kitoblarni amalga oshirish tartibi to'g'risidagi Nizom.
3. Bech, M. L., & Hobijn, B. (2007). Technology Diffusion within Central Banking: The Case of Real-Time Gross Settlement. International Journal of Central Banking, 3(3), 147-181.
4. Kahn, C. M., & Roberds, W. (2009). Why Pay? An Introduction to Payments Economics. Journal of Financial Intermediation, 18(1), 1-23.
5. European Central Bank. (2021). TARGET Annual Report 2020.
6. O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki. (2021). Banklararo Elektron To'lovlar tizimi.
7. O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki. (2021). To'lov tizimlari.
8. Bech, M. L., & Soramäki, K. (2001). Gridlock Resolution in Interbank Payment Systems. Bank of Finland Discussion Papers, 9/2001.
9. Summers, B. J. (1994). The Payment System: Design, Management, and Supervision. International Monetary Fund.
10. Anderson, R., Bohme, R., Clayton, R., & Moore, T. (2008). Security Economics and the Internal Market. Study commissioned by the European Network and Information Security Agency (ENISA).
11. Committee on Payment and Settlement Systems. (2012). Principles for Financial Market Infrastructures. Bank for International Settlements.